Europos Parlamentas
2019-2024

Kultūros ir švietimo komitetas

2023/2112(INI)

14.9.2023

PRANEŠIMO PROJEKTAS

dėl Europos istorinės sąmonės
(2023/2112(INI))

Kultūros ir švietimo komitetas

Pranešėjas: Niyazi Kizilyürek

TURINYS

Psl.

PASIŪLYMAS DĖL EUROPOS PARLAMENTO REZOLIUCIJOS 3

AIŠKINAMOJI DALIS 7

PASIŪLYMAS DĖL EUROPOS PARLAMENTO REZOLIUCIJOS

dėl Europos istorinės sąmonės
(2023/2112(INI))

Europos Parlamentas,

– atsižvelgdamas į Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 165 straipsnį,

– atsižvelgdamas į savo 2019 m. rugsėjo 19 d. rezoliuciją dėl Europos atminimo svarbos Europos ateičiai[1],

– atsižvelgdamas į savo 2009 m. balandžio 2 d. rezoliuciją dėl Europos sąžinės ir totalitarizmo[2],

– atsižvelgdamas į 2021 m. balandžio 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) 2021/692, kuriuo nustatoma Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių programa ir kuriuo panaikinami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1381/2013 ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 390/2014[3],

– atsižvelgdamas į Kultūros ir švietimo komiteto užsakymu atliktą tyrimą „Europos istorinė atmintis: politika, iššūkiai ir perspektyvos“[4],

– atsižvelgdamas į Kultūros ir švietimo komiteto užsakymu atliktą tyrimą „Europinė tapatybė“[5],

– atsižvelgdamas į Darbo tvarkos taisyklių 54 straipsnį,

– atsižvelgdamas į Kultūros ir švietimo komiteto pranešimą (A9-0000/2023),

A. kadangi sudėtinga, konfliktais pasižymėjusi ir ginčytina Europos praeitis kartu yra ir iššūkis, ir galimybė Europos integracijai;

B. kadangi su lytimi, tikėjimu ir etnine kilme susijusios neteisybės, įskaitant antisemitizmą ir priešiškumą romams, daugelį šimtmečių buvo neatsiejamos nuo Europos istorijos;

C. kadangi istorija niekada neturi būti vertinama reliatyviai, iškraipoma ar klastojama politiniais tikslais;

---

[1] OL C 171, 2021 5 6, p. 25.
[2] OL C 137 E, 2010 5 27, p. 25.
[3] OL L 156, 2021 5 5, p. 1.
[4] Tyrimas „Europos istorinė atmintis: politika, iššūkiai ir perspektyvos“ (antrasis leidimas), Europos Parlamento Europos Sąjungos vidaus politikos generalinio direktorato Struktūrinės ir sanglaudos politikos (B) teminis skyrius, 2015 m. balandžio mėn.
[5] Tyrimas „Europinė tapatybė“, Europos Parlamento Europos Sąjungos vidaus politikos generalinio direktorato Struktūrinės ir sanglaudos politikos (B) teminis skyrius, 2017 m. balandžio mėn.

D. kadangi istorinis negacionizmas yra didelė grėsmė, kurstanti nepasitikėjimą ir konfliktus tarp žmonių grupių ir tautų ir apsunkinanti pastangas puoselėti istorinį teisingumą ir susitaikymą;

E. kadangi keliant praeities klausimus reikia visiško nešališkumo, objektyvumo ir emocinio atsiribojimo tiek istorijos mokslų srityje, tiek politinėje erdvėje;

F. kadangi, turint omenyje, kad renkantis, ką prisiminti ir kaip aiškinti praeitį, visada taikomas vertybinis vertinimas, istorinė atmintis pasižymi tam tikru subjektyvumo laipsniu;

G. kadangi, nors egzistuoja istorijos specialistų darbu grindžiami istoriniai faktai, nėra vienos monolitinės, neginčijamos ir nekintančios istorinės tiesos, kurią viena konkreti grupė ar tauta galėtų pasisavinti ir išskirtinai taikyti sau;

H. kadangi itin svarbu tarpvalstybiniu mastu švietimo ir kitomis priemonėmis puoselėti kritišką istorinę sąmonę, kad europiečiai galėtų susitaikyti su savo praeitimi, užtikrintai spręsti dabarties iššūkius ir siekti bendros ateities;

I. kadangi Europos istorinė sąmonė suprantama kaip individualus ir kolektyvinis gebėjimas suprasti istoriją, ją (savi)kritiškai vertinti ir iš jos mokytis, o tai padeda atpažinti neatsiejamą praeities, dabarties ir ateities ryšį ir tarpusavio priklausomybę;

Susidūrimas su (tamsia) Europos praeitimi – ir rizika, ir galimybė

1. pripažįsta, kad dėl skirtingų ir dažnai prieštaringų Europos tautų ir valstybių istorijų bet kokios pastangos nagrinėti istorinius klausimus viršvalstybiniu politiniu lygmeniu tampa sudėtinga ir potencialiai pavojinga užduotimi ir kad bandymai reguliuoti, kaip minėti ir aiškinti praeitį, visada kelia iššūkių;

2. pabrėžia principo *historia magistra vitae* potencialą ir mano, kad visų pirma tamsūs Europos istorijos elementai, įskaitant totalitarizmą, rasizmą, džingoizmą ir kolonializmą, yra ne tik veiksmingas priminimas apie praeities klaidas, kurių pasikartojimo reikia vengti, bet ir raginimas kartu auginti demokratinę ir įtraukią visuomenę Sąjungoje ir visame pasaulyje;

3. mano, kad atsakingas, įrodymais pagrįstas ir kritiškas požiūris į istoriją yra *sine qua non* bet kokios demokratinės politinės institucijos sąlyga, siekiant didinti dabartinės ir būsimų kartų sąmoningumą, kalbant tiek apie praeities pasiekimus, tiek apie paklydimus, stiprinti savirefleksija grindžiamą viešąjį diskursą ir puoselėti supratimą bei susitaikymą tarp tam tikrų socialinių grupių, tautų ir valstybių;

Praeities politika Europos Sąjungoje. Kritiškas vertinimas

4. pabrėžia, kad reikia sąžiningai įvertinti ES praeities politiką, kuria ji siekė suteikti daugiau legitimumo Europos projektui ir stiprinti priklausymo Europai jausmą, vienodai pripažįstant pasiekimus ir egzistuojančius trūkumus;

5. pripažįsta įvairias ankstesnes ir dabartines Europos lygmens iniciatyvas, kuriomis siekiama puoselėti bendrą Europos istorinę atmintį, įskaitant Holokausto aukų atminimo

dieną, Europos visų totalitarinių ir autoritarinių režimų aukų atminimo dieną, specialią atminimo paprogramę buvusioje programoje „Europa piliečiams“ ir dabartinėje Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių programoje ir įvairias Parlamento rezoliucijas, pvz., 2019 m. rugsėjo 19 d. rezoliuciją dėl Europos atminimo svarbos Europos ateičiai;

6. reiškia susirūpinimą dėl to, kad Sąjungoje vis dar vyksta latentinė konkurencija, ypač tarp Vakarų ir Rytų Europos, ir egzistuoja dalinis skirtingų atminties kontekstų ir atminimo kultūrų nesuderinamumas;

7. pripažįsta, kad Sąjungos siekis daugiausiai pasakoti istoriją apie save *ex negativo*, panaudojant siaubingus praeities įvykius, ypač nacionalsocializmą ir stalinizmą, kaip neigiamo pagrindo mitą, Europos projektui suteikia stiprų tikslingumo jausmą, tačiau dėl to taip pat kyla pavojus istoriją pateikti teleologiškai ir supaprastintai juodai baltą, o toks požiūris gali trukdyti pasiekti visapusišką informacija pagrįstą sudėtingos Europos praeities supratimą ir sumažinti paskatas kovoti su stereotipais ir įsišaknijusiais nacionalinių istorijų įsitikinimais;

Siekiant informacija pagrįstos istorinės sąmonės Europoje

8. pripažįsta, kad, norint, jog susiformuotų (savi)kritiška Europos istorinė sąmonė, reikia platesnio ir visapusiškesnio Europos istorijos supratimo, visų pirma išplečiant dabartinių Europos atminimo iniciatyvų dėmesio lauką;

9. pabrėžia, kad svarbu atsisakyti Europos „atminimo kultūros“, kuri daugiausiai grindžiama principu „iš viršaus į apačią“ ir kurios tikslas – apibrėžti, ką europiečiai turėtų prisiminti, ir pereiti prie principu „iš apačios į viršų“ grindžiamos ir piliečių formuojamos „prisiminimo kultūros“, kuri remtųsi bendrais Europos principais ir vertybėmis ir kuria būtų siekiama stiprinti gebėjimus kritiškai įvertinti praeitį nacionaliniu ir Europos lygmenimis;

10. pripažįsta, kad itin svarbu žvelgti į Europos praeitį remiantis tokiomis pagrindinėmis Europos vertybėmis kaip humanizmas, tolerancija, demokratija ir teisinės valstybės principas ir sukurti atvirą diskusijų erdvę, kurioje, be kita ko, būtų galima kelti sudėtingus nacionalinės istorijos klausimus ir kuri skatintų tarpusavio supratimą bei susitaikymą tiek Europos šalyse, tiek tarp jų;

11. ragina valstybes nares peržiūrėti dabartines mokymo programas ir metodikas, kad daugiau dėmesio būtų skiriama ne nacionalinei, o Europos ir pasaulio istorijai ir kad būtų galima labiau pabrėžti viršnacionalinį istorinį atminimą, visų pirma sudarant sąlygas įvairiai aiškinti tą patį istorinį laikotarpį ar įvykį ir skatinant atitinkamus mokymo metodus, kuriais pirmenybė teikiama refleksijai ir diskusijoms, o ne žinių perdavimui ir kurių pagrindinis tikslas yra išmokyti „kaip mąstyti“, o ne „ką mąstyti“;

12. ragina valstybes nares sudaryti specialiai paruoštas (istorijos) pedagogų rengimo programas, kuriomis būtų padedama mokytojams suprasti tarpvalstybinius istorijos aspektus, skleidžiama tinkama šiuolaikinio mokymo didaktika ir principai ir visų pirma siekiama ugdyti savireflektuoti gebančius jaunuolius;

13. kad būtų puoselėjama (savi)kritiška Europos istorinė sąmonė, ragina Komisiją ir valstybes nares stiprinti šiuo metu Europos lygmeniu prieinamas priemones, visų pirma

programą „Erasmus+“, pagal kurią remiamas judumas ir tarpkultūrinis mokymasis kaip pagrindinės priemonės, padedančios geriau suprasti kitas kultūras ir tautas, ir Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių programą, pagal kurią remiami tarpvalstybiniai istoriniai atminimo projektai ir skatinamas pilietinis aktyvumas;

14. prašo Europos institucijų, valstybių narių, švietimo įstaigų ir pilietinės visuomenės veikėjų dėti daugiau pastangų siekiant susilaikyti nuo bet kokių bandymų panaudoti istoriją politiniais tikslais, tokius bandymus atmesti ir kovoti su istoriniu neigimu Europos Sąjungoje ir už jos ribų;

Perspektyva: praeities palikimas ir ES ateitis

15. skatina siekti idealo, pagal kurį vyrautų „prisiminimo kultūra“ ir istorinė sąmonė, kuri grindžiama bendromis Europos vertybėmis ir praeities vertinimo praktikomis, tačiau kuria taip pat vengiama nepagrįsto istorijos sulyginimo ar supaprastinimo;

16. išreiškia viltį, kad nacionaliniu lygmeniu su istorija ir istorine atsakomybe susijusios kritiškos savirefleksijos pagrindu gali rastis išties europietiškas reflektyvus diskursas apie žemyno praeitį, kuriame nepiktnaudžiaujama istorija galios ir politiniais tikslais;

17. numato, kad nacionalinės kolektyvinės atmintys galiausiai prisidės prie Europos viešosios erdvės formavimo ir į ją susijungs, nacionalinės atminimo kultūros ne konkuruos, o papildys viena kitą, o istorijos klausimai bus keliami pilietiniu, o ne politiniu lygmeniu;

°

° °

18. paveda Pirmininkei perduoti šią rezoliuciją Tarybai ir Komisijai.

AIŠKINAMOJI DALIS

Tikroji istorinės sąmonės vertė kyla iš pagrindinės prielaidos, kad istorijos žinios ne tik savaime yra vertybė, bet ir padeda mums suprasti dabartį bei ieškoti būdų formuoti ateitį.

Iš tiesų istorinė sąmonė mums padeda paaiškinti praeitį, tačiau taip pat padeda suprasti, kas tokie esame, kur esame žvelgiant iš laiko perspektyvos ir kaip elgiamės tęsdami istoriją, kuri galiausiai taps istoriniu įrašu. Kitaip tariant, istorinė sąmonė ne tik padeda ugdyti jautrumą praeičiai ir supratimą apie praeitį, bet ir didina mūsų, kaip europiečių, savimonę istorijos atžvilgiu.

Tačiau kritiška praeities apžvalga neturėtų apsiriboti dėmesiu autoritarinių ir totalitarinių režimų aukoms – ja turėtų būti iš naujo įvertintos visos tamsiosios Europos istorijos pusės, įskaitant kolonializmą, rasizmą, žmogaus teisių pažeidimus ir su lytimi susijusias istorines neteisybes.

Atsižvelgiant į visa tai, šį Europos Parlamento pranešimą „Europos istorinė sąmonė“ sudaro keturios dalys:

- pirmojoje dalyje „Susidūrimas su (tamsia) Europos praeitimi – ir rizika, ir galimybė“ pripažįstama, kad svarbu atsakingai ir kritiškai vertinti istoriją kaip *sine qua non* sąlygą, kaip neišvengiamą būtinybę pasimokyti iš praeities;

- antrojoje dalyje „Praeities politika Europos Sąjungoje. Kritiškas vertinimas“ pabrėžiamas pavojus puoselėti teleologinį ir supaprastintą istorijos naratyvą, kuriame praeities siaubas panaudojamas kaip neigiamo pagrindo mitas Europos integracijai;

- trečiojoje dalyje „Siekiant informacija pagrįstos istorinės sąmonės Europoje“ keliamas tikslas suformuoti informacija tinkamai pagrįstą istorinę sąmonę Europoje ir nurodomi galimi keliai tokiam tikslui pasiekti;

- paskutinėje ketvirtojoje dalyje „Perspektyva: praeities palikimas ir ES ateitis“ pasiūloma naujos „prisiminimo kultūros“ idėja, pagal kurią skatinama istorinė sąmonė, pagrįsta bendromis Europos vertybėmis ir praktikomis.

1. Susidūrimas su (tamsia) Europos praeitimi – ir rizika, ir galimybė

Kaip ne sykį teisingai priminė Jacques Delors, Europos piliečiai „negali įsimylėti bendrosios rinkos“[1] (1989 m.). Siekiant ugdyti bendrumo jausmą, būtina dirbti su kolektyvine atmintimi, nes kolektyvinė atmintis yra esminis aspektas formuojant ir stiprinant grupės tapatybę.

Tačiau nėra vienos konkrečios Europos kolektyvinės atminties. ES sudarančių tautų ir žmonių grupių atmintyse gausu karų, konfliktų ir nesutarimų. Todėl, siekdami sukurti kolektyvinę atmintį, turime leistis į *Vergangenheitsbewältigung* („susitaikymo su praeitimi“) procesą, visų pirma kritiškai ir prasmingai įvertindami praeitį tiek valstybių narių, tiek ES lygmeniu.

[1] Delors, Jacques (1989). Komisijos pirmininko Jacques’o Delors’o Europos Parlamentui pristatytas pareiškimas dėl bendrųjų Komisijos politikos krypčių ir atsakymas į po to vykusias Parlamento diskusijas. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras (Europos Bendrijų biuletenis; priedas 1/89), p. 6.

2. Praeities politika Europos Sąjungoje. Kritiškas vertinimas

Vertinant istoriškai, neturėtume Europos laikyti vienalyte civilizacija ir geopolitine erdve. Toks praeityje gajus suvokimas, kaip Norbert Elias pastebėjo dar 1939 m., grindžiamas orientalizmo, kolonializmo ir antikomunizmo tradicijomis[2]. Pagrindinis Europos atminties politikos tikslas turi būti ne ugdyti įsivaizduojamą bendros praeities jausmą, o nustatyti aiškią ES ateities kryptį ir stiprinti bendrą priklausymo Europai jausmą.

Giorgio Agamben teisingai teigia, kad jei Europos idėja turi kokią nors prasmę, ji pasižymi tuo, kad europiečiai, skirtingai nei azijiečiai ir amerikiečiai, „gali priartėti prie savo tiesos tik susidūrę su praeitimi, tik atsiskaitę su savo istorija“[3].

Kaip 2013 m. pareiškė Europos Vadovų Tarybos pirmininkas Herman Van Rompuy: „Europoje mes kartais neįvertiname pastarojo meto istorijos svarbos, to, kaip į mus žiūri žmonės kai kuriose pasaulio dalyse.“[4] Du Europos Parlamento Kultūros ir švietimo komiteto užsakyti tyrimai „Europos istorinė atmintis: politika, iššūkiai ir perspektyvos“ ir „Europinė tapatybė“[5], kurių išvadomis grindžiamas šis pranešimas, aiškiai rodo, kad, nors praeitis oficialiuose ES diskursuose dažnai minima, apie „sudėtingą praeitį“ Europos lygmeniu kalbama nepakankamai.

Tiesa, kad tam tikrais atvejais Europos Sąjunga linkusi atidėti į šalį prisiminimus apie žiaurų Europos kolonializmo ir imperializmo elgesį ekonominio bendradarbiavimo ir interesų labui. Itin svarbu, kad vengtume tokio atrankinio požiūrio į praeitį ir išdrįstume akis į akį susidurti su daugeliu nemalonių mūsų istorijos elementų.

Tačiau taip pat tiesa, kad ES sąmoningai deda pastangas, kuriomis keliami sudėtingi Europos praeities klausimai – ji imasi istorinės atminties puoselėjimo iniciatyvų ir skiria reikšmingų išteklių tam tikslui pasiekti.

3. Siekiant informacija pagrįstos istorinės sąmonės Europoje

Turime vengti formuoti Europos kolektyvinę atmintį, paremtą vien neigiamo pagrindo mitu, nes tai trukdo kritiškai vertinti praeitį.

Europos Sąjunga yra bendro likimo bendrija (vok. *Schicksalsgemeinschaft*) ir turėtų būti suprantama kaip tokia, o ne kaip bendros kolektyvinės atminties bendrija. Būtent taip reikia žvelgti į europiečių „istorinę kelionę“.

Istorinė sąmonė svarbi tuo, kad tai tinkama priemonė, padedanti konceptualizuoti, kaip mes suprantame istoriją ir kaip su ja jaučiamės susiję, ir padedanti pripažinti mūsų aplinkybių istoriškumą. Kitaip tariant, ji padeda ugdyti gebėjimą aiškinti ir atpažinti praeitį istorijos forma. Istorinė sąmonė didina gebėjimą pasinaudoti patirtimi ir suprasti dabartines situacijas

---

[2] Elias, Norbert (1939). *Über den Prozeß der Zivilisation (2 vols.)*. Basel: Verlag Haus zum Falken.
[3] Agamben, Giorgio (2019 [1942]). *Creation and Anarchy: the Work of Art and the Religion of Capitalism (translated by Adam Kotsko)*. Stanford, CA: Stanford University Press, p. 8.
[4] Van Rompuy, Herman (2013). „Europa pasaulyje“. Europos Vadovų Tarybos pirmininko Hermano van Rompuy paskaita universitete *Regent's University London* (EUCO 189/13), p. 6.
[5] Prutsch, Markus J. (2015 [2nd edition]). „Europos istorinė atmintis. Politika, iššūkiai ir perspektyvos“. Briuselis: Europos Parlamento Europos Sąjungos vidaus politikos generalinis direktoratas; Prutsch, Markus J. (2017). „Europinė tapatybė“. Briuselis: Europos Parlamento Europos Sąjungos vidaus politikos generalinis direktoratas.

bei tapatinimąsi[6]. Istorija – tai ne praeities faktų suma, o prasmė, atsiradusi atlikus konceptualizavimo procesą ir įvertinus faktus. Galima teigti, kad istorija – tai savižina.

4. Perspektyva: praeities palikimas ir ES ateitis

Istorinės atminties puoselėjimas ES lygmeniu neturi būti naudojamas kaip švelniosios galios forma politinėms pozicijoms išreikšti ar politiniams interesams ginti. Mąstymas apie istoriją yra tam tikra orientacijos dabartyje ir ateityje forma[7]. Todėl pagrindinis istorijos mokymo tikslas turėtų būti istorinės sąmonės tiek kaip kolektyvinio, tiek kaip individualaus gebėjimo formavimas.

Apibendrinant, šiuo pranešimu skatinama siekti idealo, pagal kurį vyrautų „prisiminimo kultūra“ ir istorinė sąmonė, kuri grindžiama bendromis Europos vertybėmis ir praeities vertinimo praktikomis, tačiau kuria taip pat vengiama istorijos supaprastinimo.

[6] Popa, Nathalie (2023). „How Meaning Making Cultivates Historical Consciousness: Identifying a Learning Trajectory and Pedagogical Guidelines to Promote It“. In: *The Social Studies* 114:4, p. 139–159, čia p. 142f.
[7] Nordgren, Kenneth (2019). „Boundaries of Historical Consciousness: a Western Cultural Achievement or an Anthropological Universal“. In: *Journal of Curriculum Studies* 51:6, p. 779–797, čia p. 791.